

*Pásztor János,
református teológiai professzor, az ökumené
kiemelkedő képviselőjének emlékére
(1925–2007)*

EGY HÁZBAN ÉLNEK-E A KERESZTÉNYEK?

Magyar reflexiók a Princetoni javaslatra

Szerkesztette: Fabiny Tibor

HERMENEUTIKAI KUTATÓKÖZPONT

BUDAPEST, 2007

Sorozatszerkesztő:
Fabiny Tibor

Nyelvi lektor:
Arday-Janka Judit
Szommer Hajnal
Tóth Sára

Borítólap tervező:
Békési Sándor

Műszaki szerkesztő:
Simó Szabolcs

© Szerzők
© Hermeneutikai Kutatóközpont

Minden jog fenntartva.

ISBN 978-963-86168-8-3
ISSN 1218-3407

E sorok szerzője 2004 tavaszán a Princetoni Presbiteriánus Teológián a magyaramerikai Fulbright Bizottság ösztöndíjas vendégkutatójaként figyelt fel egy 2003-ban kiadott *In One Body Through the Cross* című kiadványra,¹ amely magyar nyelven 2005-ben jelent meg.² A kis kötet keletkezéséről többekkel személyesen is konzultálhatott: például a presbiteriánus Bruce McCormack professzorral, vagy a szintén Princetomban élő evangélikus rendszeres teológus Robert W. Jensonnal, a kötet egyik szerkesztőjével.

Jenson Carl E. Braatennel közösen alapította a „Center for Catholic and Evangelical Theology” (Katolikus és Evangéliumi Teológiai Központ) elnevezésű, helyhez nem kötött virtuális intézményt, amely évtizedek óta a hivatalos egyházi vezetők által – sokszor talán tendenciózusan – mellőzött témákban számos ökumenikus alapokra építő konferenciát rendezett, és azok anyagát meg is jelentette.³

¹ Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *In One Body Through the Cross. The Princeton Proposal for Christian Unity*. Grand Rapids, William B. Eerdmans, 2003.

² Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *Egy testben a kereszt által. Princetoni javaslat a keresztények egységére*. (Hermeneutikai füzetek, 28.) Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, 2005.

³ Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *Either/Or. The Gospel or Neopaganism* (Vagy/vagy. Az evangélium vagy újpogányság), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 1995; Carl E. Braaten–Robert W. Jenson, *Church Unity and the Papal Office. An Ecumenical Dialogue on Paul II's Encyclical Ut Unum Sint* (Az egyház egysége és a pápai hivatal. Ökumenikus párbeszéd II. János Pál *Ut Unum Sint* című enciklikájáról), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 1995; Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *The Catholicity of the Reformation* (A reformáció egyetemes jellege), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 1996; Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *Union with Christ. The New Finnish Interpretation of Luther* (A Krisztussal való egység. Az új finn Luther-kutatás), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 1998; Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *Marks of the Body of Christ* (Krisztus egyházának jelei), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 1999; Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *Sin, Death and the Devil* (A bűn, a halál és az ördög), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 2000; Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *The Last Things. Biblical and Theological Perspectives on Eschatology* (Az utolsó dolgok. Az eszkatológia bibliai és teológiai perspektívái), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 2002; Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *The Strange New Word of the Gospel. Re-Evangelizing in the Postmodern World* (Az evangélium különös,

Helyénvalónak tűnik, hogy a jelen Előszóban a *Princetoni javaslat* értékelő elemzése helyett – amelyre a felkért hozzászólóink vállalkoztak – e jelentős visszhangot kiváltott irat szellemi-teológiai háttéréről tudósítsunk a rendelkezésünkre álló adatok alapján. Különösen is figyelemre méltó a Magyarországon még gyakorlatilag ismeretlen Robert W. Jenson („Jens”, ahogy barátai nevezik) amerikai teológus munkássága, aki Luther-kutató evangélikus rendszeres teológusként tanított több amerikai felsőoktatási intézményben (Gettysburg, St. Olaf College). 1976-ban Eric W. Gritsch-csel közösen publikált könyvet az evangélikus hitvallásokról, amely ma is egyik legnépszerűbb tankönyv az amerikai evangélikus teológiákon.⁴

Ugyanakkor a Szentírás mindvégig központi helyet kap Jenson teológiájában: megkísérli, hogy a Bibliát a „világ fogságából” visszahódítsa az egyház számára,⁵ s négy éven keresztül ő is aktív munkatársa a princetoni „Center for Theological Inquiry” (Teológiai Kutatóközpont) által szervezett, a Biblia olvasásának művészetét kidolgozó munkacsoportnak, akik „Kilenc tézis”-ben summázták mondanivalójukat.⁶

Jenson érdeklődése ugyanakkor egyre tágult, s 1988-ban Jonathan Edwardsról (1703–1758), „Amerika teológusáról”, a 18. század „nagy ébredési mozgalmának” kálvinista vezetőjéről írt könyvet,⁷ majd Braatennel a 20. század teológusairól egy szöveggyűjteményt ad ki,⁸ ám nevét talán leginkább az 1997-ben és 1999-ben megjelent

új ígéje. Újraevangelizálás a posztmodern világban), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 2002; Carl E. Braaten–Robert Jenson (szerk.), *Jews and Christian. People of God* (A zsidók és keresztények mint Isten népe), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 2003.

⁴ Eric W. Gritsch–Robert W. Jenson, *Lutheranism. The Theological Movement and Its Confessional Writings* (Lutheranizmus mint teológiai mozgalom, s annak hitvallási iratai), Philadelphia, Fortress Press, 1976.

⁵ Carl E. Braaten–Robert W. Jenson, *Reclaiming the Bible for the Church* (Adjuk vissza a Bibliát az egyháznak!), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 1996.

⁶ Ellen F. Davis–Richard B. Hays (szerk.), *The Art of Reading Scripture* (A Szentírás olvasásának művészete), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 2003.

⁷ Robert W. Jenson, *America's Theologian. A Recommendation of Jonathan Edwards* (Amerika teológusa. Jonathan Edwards ajánlása), Oxford–New York, Oxford University Press, 1988.

⁸ Carl E. Braaten–Robert W. Jenson (szerk.), *A Map of Twentieth Century Theology. Readings from Karl Barth to Radical Pluralism* (A huszadik századi teológia térképe. Szemelvények Karl Barth-tól a radikális pluralizmusig), Minneapolis, Fortress Press, 1995.

kétkötetes rendszeres teológiája tette világszerte ismertté.⁹ 2000-ben Jenson teológiájáról a kortárs teológusok által összeállított kötet is napvilágot látott.¹⁰

Pályája kezdetén 1963-ban Robert W. Jenson Karl Barth-ról (1886–1968) írt könyvet,¹¹ s noha nézetei az elmúlt évtizedekben szükségszerűen módosultak, a nagy svájci teológussal együtt töretlenül vallja, hogy a teológia az egyház tudománya; s nem a társadalom vagy a kultúra, hanem a hívők közössége: a *koinonia* vagy *communio* az a mátrix, amelyben élhet és fejlődhet a „teológiai egzisztencia” tegnap, ma és holnap; s a teológia sohasem lehet öncélú, hanem küldetését csak akkor tölti be, ha az az ige hirdetését, a proklamációt szolgálja. Jenson Jonathan Edwardszal és Karl Barth-tal együtt hangsúlyozza, hogy a világ megteremtésével Isten „kommunikálni” akarta önmagát, hogy a mindenható Szentháromság Isten közölje önmaga szépségét és dicsőségét e világgal; s hogy a bűneset következtében elbukott embert Jézus Krisztus kereszthalála árán és a Szentlélek életet adó munkája segítségével „visszaszeresse” a Szentháromság közösségébe.

Érdekes, hogy Jenson és a hosszú időn át Chicagóban rendszeres teológiát tanító Carl E. Braaten a hatvanas évek elején még a vietnami háború ellen tiltakozó radikális ifjú teológusként a *dialog* (sic!) című evangélikus lapot szerkesztették; a kilencvenes évek elején létrehívott „Katolikus és evangéliumi teológiai központ”-juk *Pro Ecclesia* címen indított el egy ökumenikus folyóiratot, amely a felekezetekre töredezett kereszténység eredendő egységéért száll immár síkra.

Az ezredforduló Amerikájában a nagy és a kis egyházakon belül egyszerre s egymástól függetlenül jelentkeznek az ősegyház közös hitvallásaira visszanyúló, az „evangéliumi katolicitás” eszméjét zászlóra tűző, s a kereszténység közös nevezőjét felmutató mozgal-

⁹ Robert W. Jenson, *Systematic Theology, Volume 1. The Triune God* (Rendszeres teológia 1. kötet. A Szentháromság Isten), Oxford, Oxford University Press, 1997; Robert W. Jenson, *Systematic Theology, Volume 2. The Works of God* (Rendszeres teológia, 2. kötet. Az Isten művei) Oxford, Oxford University Press, 1999.

¹⁰ Colin E. Gunton (szerk.), *Trinity, Time and Church. A Response to the Theology of Robert W. Jenson* (A Szentháromság, az idő és az egyház. Reflexiók Robert W. Jenson teológiájára), Grand Rapids, Williams B. Eerdmans, 2000.

¹¹ Robert W. Jenson, *Alpha and Omega. A Study in the Theology of Karl Barth* (Alfa és Omega. Tanulmány Karl Barth teológiájáról), New York, Thomas Nelson and sons, 1963.

mak, amelyeket a metodista háttérű Thomas C. Oden az „ortodoxia újjászületése”¹² jeleként értelmezett.

A *Princetoni javaslat*, ahogy Jenson nevezte, a „vizekre vetett kenyér” (Préd 11,1), amely – mint 2005-ben már írtuk – a Duna partjaihoz is eljutott, s jeleztük szándékunkat, hogy a Javaslatot a magyarországi keresztény egyházak néhány felkért képviselőjével megvitassuk, tekintet nélkül arra, hogy ők személyes meggyőződésük alapján pozitívan vagy éppen negatívan viszonyulnak-e az ökumenikus mozgalomhoz. Az Egyesült Államokban több konferenciát is szerveztek a *Princetoni javaslatról* az elmúlt években.¹³ Az eredeti javaslat megszövegezésében önkéntes alapon részt vevő teológusok skálája az ortodoxoktól a pünkösdielőkig terjedt.¹⁴

Az észak-amerikai protestantizmuson belül a korábbi, a római katolicizmustól tudatosan tartózkodó magatartást egyre inkább a katolicizmus felé való nyitás kezdi felváltani, amely a 19. századi „Oxford-mozgalomhoz”¹⁵ hasonlítható leginkább. Sokan ugyanis azt vélik felismerni, hogy a kereszténység eredeti közösségi jellege ellenére egyre inkább a magánélet szférájába kénytelen visszaszorulni, s a protestáns egyházak vezetői ugyanakkor indokolatlan mértékben zsilipet nyitnak a divatos korszellem (*Zeitgeist*) kívánalmainak. Ez a

¹² Thomas C. Oden, *The Rebirth of Orthodoxy. Signs of New Life in Christianity* (Az ortodoxia újjászületése. Az új élet jelei a kereszténységben), New York, Harper Collins, 2002.

¹³ Carl E. Braaten–Robert W. Jenson (szerk.), *The Ecumenical Future: Background Papers for „In One Body through the Cross: The Princeton Proposal for Christian Unity”* (Az ökumenikus jövő. A „Egy testben a kereszt által. Princetoni javaslat a keresztények egységére című kiadvány háttéréről szóló tanulmányok), Grand Rapids, William B. Eerdmans, 2004.

¹⁴ Bár az eredeti kiadványban a szerzők felekezeti megoszlását nem tüntették fel, a magyarországi olvasók számára ez mégis kívánatos. Bruce McCormacknak 2004-ben e sorok írójának adott személyes közlése alapján a szerzők az alábbi felekezetekhez tartoztak: William Abraham (metodista); Mark Achtemeier (presbiterianus); Brian Daley (római katolikus); John H. Erickson (ortodox); Vigen Guroian (ortodox); George Lindbeck (evangélikus); Lois Malcolm (evangélikus); Bruce McCormack (presbiterianus); R. R. Reno (episzkopális, 2005 óta római katolikus!); Michael Root (evangélikus); William G. Rusch (evangélikus); Geoffrey Whitwright (metodista); Susan K. Wood (római katolikus); Telford Work (pünkösdisták); J. Robert Wright (episzkopális); David Yeago (evangélikus).

¹⁵ Fabiny Tibor, „Az Oxford-mozgalom”, *Vigilia*, 67. évf. 2002/6. 414–422. A cikk az interneten is hozzáférhető.

jelenség számos komoly teológust késztetett arra, hogy otthagyja saját, eredeti protestáns egyházát, és vagy az ortodox egyházhoz csatlakozzon, mint például a Luther-kutatás tavaly elhunyt nagy tekintélye, Jaroslav Pelikan (1923–2006), vagy a római katolikushoz, mint az egykor evangélikus lelkészből katolikus pappá lett Richard John Neuhaus (1936–), az 1984-ben megjelent *A Naked Public Square. Religion and Democracy in America* (A lecsupaszított köztér. Vallás és demokrácia Amerikában) című könyv szerzője, a *First Things* című, talán ma legnépszerűbbnek tartott teológiai lap szerkesztője; a híres patrisztika kutató Robert Louis Wilken, vagy a fiatalabb nemezdedékből a német származású Duke-i Teológián tanító Reinard Hüter, aki a *Pro Ecclesia* legújabb felelős szerkesztője. Megrendítő az interneten is olvasható nyílt levél, amelyet Carl E. Braaten írt Mark Hansonnak, az ELCA (Evangelical Lutheran Church of America) és a Lutheránus Világszövetség elnökének arról, milyen nehéz számára saját egyházában megmaradni, amikor az egyházi vezetők a külvilág, a kultúra nyomásának engedve revízió alá veszik az egyház kétezer éves hitét, az ősi keresztény tanítást csupán azért, hogy a tetszetős és elfogadható világi és társadalmi érdekeknek felelhessenek meg.¹⁶

De mi is a helyzet hazánkban, Magyarországon? A jelen kötetben megjelent írások erre a kérdésre adnak különféle válaszokat. *Egy HÁZban élnek-e a keresztények?* Az elmúlt esztendőben ezzel a kérdéssel kerestük fel különböző felekezetekhez tartozó hazai testvéreinket. „Testvéreinket”, írom most tudatosan, noha testvéreinkkel a tanításban és a hitélet gyakorlatában is sokszor nagyon eltérünk egymástól, ám legtöbbször mégis valljuk, hogy ugyanannak a Krisztus-testnek vagyunk a tagjai.

A kiküldött megszólító levélre – örömmel jelenthetem – sok értékes válasz érkezett. Különösen is szeretném kiemelni az időközben elhunyt Pásztor János nyugalmazott református professzor (1925–2007) odaadó elkötelezettségéről és szakértői felelősségéről tanúskodó hozzászólását. Élénk és vibráló, a fiatalokat is megszégyenítő, mindig friss szelleme a halála percéig megmaradt. A kötetet az ő emlékének ajánljuk.

Így szólt az elküldött levél:

¹⁶ *An Open Letter to Bishop Mark Hanson From Carl E. Braaten.*
<http://www.pubtheo.com/page.asp?pid=1557>

Kedves Testvérem!

Ez év folyamán Egy házban élnek-e a keresztények? Magyar reflexiók a Princetoni javaslatra címmel konferenciát szervezünk, amelynek meghívóját mellékeljük. Valódi kérdések megbeszéléséhez kívánunk testvéri fórumot teremteni, nem protokolláris találkozóra gondolunk.

Tisztelettel szeretnénk felkérni Önt arra, hogy az Egy testben a kereszt által. Princetoni javaslat a keresztények egységére (Hermeneutikai füzetek, 28.) című kiadványunk alapján kb. 4–6 oldal terjedelemben lehetőleg az alábbi néhány kérdésre adjon választ (a kérdések inkább útmutató jellegűek):

- 1. Miben látom a Princetoni javaslat sajátosságát az ökumenéről szóló korábbi nyilatkozatokhoz képest?*
- 2. Mely gondolatot tartok abban elfogadhatónak?*
- 3. Mely gondolatot tartok abban elfogadhatatlannak?*
- 4. Hogyan látom az ökumené jelenlegi helyzetét a világban?*
- 5. Hogyan látom az ökumené helyzetét ma, Magyarországon?*
- 6. További észrevételeim*

Kb. 10–12 választ várunk különféle keresztény felekezetekhez tartozó, a hitük iránt elkötelezett lelkészekről és teológusoktól. A hozzászólásra és a konferenciára nemcsak az ökumené barátait, hanem ellenzőit is hívjuk, annak reményében, hogy az elengedhetetlen párbeszéd a különböző nézetet valló testvéreket is közelebb hozhatja.

Tisztelettel kérjük Testvérünket, hogy válaszát a fenti címünkre (lehetőleg e-mailben) legkésőbb 2007. február végéig küldje el.

Amennyiben nem vállalná a felkérést, kérjük, azt postafordultával jelezze. (Esetleges további hozzászólóra tett javaslatot köszönettel figyelembe vesszük.)

Köszönettel és tisztelettel:

*Dr. Fabiny Tibor
tanszékvezető egyetemi tanár*

Eredeti terveink szerint e kötet szerzői egy konferencián vitatják meg mind a Javaslatot, mind az arra adott, s az itt következő lapon olvasható reflexiókat. E kötet szerkesztése közben tudatosult bennünk az a véletlen (véletlen?) egybeesés, hogy amint a Princetoni javaslatot is tizenhat teológus jegyezte, ugyanúgy az itt következő kiadványban is tizenhat hazai reflexiót nyújtunk át. A magyarországi szerzők nyolc különböző felekezethez tartoznak.

A konferenciát közösen rendezi a Hermeneutikai Kutatóközpont, a Károli Gáspár Református Egyetem Hermeneutika Tanszéke, az Ut Unum Sint Ökumenikus Intézet, a Magyar Evangéliumi Szövetség Aliansz és a házigazda, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa 2007. október 4-én, csütörtökön délután 17 órától, amelyre minden érdeklődőt ezúton is szeretettel várunk.

Reményeink szerint a kötetet már felmutathatjuk a Pakson 2007. június 23-án megrendezésre kerülő 5. országos evangélikus találkozón, ahol a megbékélés (rekonciláció) témakörében pódiumbeszélgetés lesz különféle felekezetekhez tartozó, neves teológusok között (hármán közülük e kötet szerzői is egyben); majd különféle szekciókban a megbékélés gyakorlati kérdéseiről, például a vegyes házasságban élők közötti ökumené kérdéseiről is szó lesz.

Az egység eredendő forrása, a Szentháromság Isten áldása kísérelje ezt a kezdeményezést!

Budapest, 2007. június 16.

Fabiny Tibor

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ (FABINY Tibor)	5
BOGÁRDI Szabó István	12
IMRÉNYI Tibor	20
ITTZÉS János	30
JAKAB Attila	36
KOCZISZKY Éva.....	46
KRÁNITZ Mihály.....	55
NAGYPÁL Szabolcs.....	60
PÁSZTOR D. János	76
ROZS-Nagy Szilvia.....	92
SZEBIK Imre.....	101
SZIRTES András	104
SZUHÁNSZKY T. Gábor	115
SZÜCS Ferenc.....	121
VANKÓ Zsuzsa.....	131
VÉGHELYI Antal	146
ZAMFIR Korinna	150